

4. Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, praktyka, dosvid [Tekst] : metod. posibnyk / avt.-uklad. O. Pometun, L. Pyrozhenko ; Blahodiina orhanizatsiia "Vchyteli za demokratsiiu ta partnerstvo". – Kyiv : A.P.N., 2002. – 135 s.
5. Klarin M. V. Pedagogicheskaya tekhnologiya v uchebnom protsesse / M. V. Klarin. – Moskva : Pedagogika, 1989. – 175 s.
6. Sliepkan Z. I. Naukovi zasady pedahohichnoho protsesu u vyshchii shkoli : navch. posib. / Z. I. Sliepkan. – Kyiv : Vyshcha shk., 2005. – 239 s.

Баранова Ю. В. Особенности применения инновационных образовательных технологий в профессиональной подготовке будущих переводчиков.

В статье раскрываются особенности инновационной деятельности преподавателей высшей школы в условиях современных социально педагогических превращений, подчеркивается в этих изменениях исключительно важная роль личности педагога. Обращается внимание как на существующие проблемы, так и на ценный опыт творческого подхода к подготовке будущих специалистов по переводу, который может быть использован в ходе последующей реформы УВО.

В условиях современного реформирования образовательной системы Украины приобретает актуальность проблема профессиональной подготовки специалистов по переводу. Определены и обоснованы особенности формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по переводу средствами инновационных образовательных технологий.

Ключевые слова: инновационная учеба, интерактивные технологии, педагогический опыт, педагогическое творчество, педагогическое новаторство, педагогическое мастерство, будущих специалистов по переводу.

Baranova Yu. V. Features of application of innovative of educational technologies are in professional preparation of future translators.

In the article the features of innovative activity of teachers of higher school open up in the conditions of modern social pedagogical transformations, the important role of personality of teacher is underlined in these changes exceptionally. Attention applies, both on existent problems and on valuable experience of the creative going near preparation of future teachers, which can beat used during further reform of higher school. In the conditions of modern reformation of the educational system of Ukraine, the problem of professional training of translation specialists becomes urgent. The peculiarities of forming the professional competence of future specialists in translation by means of innovative educational technologies are determined and substantiated.

Keywords: innovative teaching, pedagogical experience, pedagogical creation, pedagogical innovation, pedagogical skills, future translators.

УДК 37.034

Ваколя З. М.

**ДЕФІНІЦІЇ "МОРАЛЬ" І "МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ"
В ПЕДАГОГІЧНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ МИНУЛОЇ ДОБИ**

У статті на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та архівних документів визначено змістове навантаження дефініції мораль та моральне виховання дітей та молоді. Акцентується на ролі педагогічних видань минулого століття, у яких висвітлювалися питання морального виховання дітей та молоді, формування у них моральних норм, цінностей та як основи загального морального розвитку зростаючої особистості.

Ключові слова: мораль, моральне виховання, моральні цінності, діти та молодь, педагогічні періодичні видання.

Педагогічна періодика видань для морального розвитку особистості завжди були визначальними для громадянського суспільства. Історичний досвід показує, що вони займають значне місце в педагогічній думці, оскільки їм належало виконувати одну із

найважливіших просвітницьких функцій – популяризувати ідею морального виховання дітей та молоді. Мораль є головною передумовою до проявів активної діяльності особистості, що лежить в основі й політико-правової бази державної політики. Саме моральність громадян закладена в принципи людського існування й складає фундамент таких Законів України, як “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про вищу освіту”, Державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)”, Конвенції ООН про права дитини тощо.

Мета – розкрити змістове наповнення дефініцій “мораль” і “моральне виховання” в педагогічних періодичних виданнях та їх ролі для освітнього середовища дітей та молоді на Закарпатті.

Моральне виховання – базовий напрям виховання, оскільки формує ключові життєві компетентності й тісно пов’язується із суспільним розвитком особистості. Сучасні умови існування людства в III тисячолітті висувають нові вимоги до особистості як члена суспільства, а звідси – й до морального виховання, особливо якщо йдеться про молоде покоління (І. Дичківська, Т. Поніманська). Витоки морального виховання беруть початки від часів мислителів античності (Сократ, Платон, Арістотель, Демокрит, так і пізнішої доби (І. Кант, Г. Гегель, Г. Сковорода, А. Шопенгауер, Х. Ортега-і-Гассет, М. О. Бердяєв, С. К’єркегор, К. Ясперс).

До окремих аспектів цієї проблеми зверталися античні мислителі, корифеї філософської (М. Бердяєв, В. Гегель, А. Гельвецій, І. Кант та ін.) та історико-педагогічної думки (І. Герbart, Б. Грінченко, О. Духнович, Д. Дьюї, Я. Каменський, Д. Локк, А. Луначарський, А. Макаренко, М. Новіков, І. Огієнко, М. Пирогов, А. Радищев, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Моральному вихованню учнів та молоді присвячено праці О. Богданової, Л. Божович, М. Боришевського, В. Кузя, В. Петрової, Л. Пивовар, М. Савчина та ін.)

Незважаючи на широкий спектр розкриття вченими дефініції “моральне виховання”, констатуємо про відсутність єдино визначених параметрів у трактуванні самої дефініції та її складових. Більш сучасне осмислення досліджуваної нами дефініції розкрито в працях вітчизняних педагогів і психологів нашої доби (І. Бех, Н. Бібік, А. Бойко, М. Боришевський, Н. Вознюк, С. Карпенчук, М. Савчин, О. Сухомлинська, М. Стельмахович, М. Ярмаченко). Особливу роль відводили вчені моральному вихованню в дитячому віці, оскільки таке середовище є найбільш сприятливим до засвоєння моральних знань. Від того, як буде вихована дитина у моральному відношенні, залежить не тільки її подальше успішне навчання у школі, а й формування життєвої позиції.

Витоки морального виховання беруть початки в сім’ї. Підтвердження цієї тези віднаходимо у чималій кількості вчених, педагогів. С. Гончаренко розширює межі досліджуваного феномена, і стверджує, що “моральне виховання продовжується у дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, пізніше – у вузах” і по суті триває упродовж життя. Воно передбачає моральний розвиток особистості, який виступає як “іманентний діалектичний процес зародження, визрівання і розв’язання специфічних внутрішніх і зовнішніх протиріч, що детермінують якісні зміни в моральній свідомості та поведінці”, при цьому “об’єктивні причини (соціальне макро- і мікросередовище) визначають моральну життєдіяльність індивідів, переломлюючись через суб’єктивні детермінанти й умови їх перебігу”. Індивід може морально формувати й розвивати себе подвійно: через практичну діяльність, спрямовану на вдосконалення соціального середовища, а також шляхом самовиховання. Обидва ці процеси виступають в єдності і взаємозумовленості.

Як форма суспільної свідомості народжується в системі конкретно-історичних суспільних відносин, є їх духовним продуктом, сумою правил, вимог, норм, регулюючих взаємодії між людьми, їх ставлення до речей і явищ реального світу. Мораль, спираючись

на силу громадської думки, використовує духовне заохочення, спонукання, засудження, впливає на свідомість людей, виховує їх у душі прийнятих у суспільстві моральних законів. Результатом морального виховання є *моральна вихованість*. Для з'ясування сутності поняття "моральна вихованість", визначимо змістове наповнення "вихованість" та "виховання".

Виховання – ескладний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку.

Вихованість – уміння добре поводити себе в товаристві, володіти своїми почуттями.

Мета виховання – формування морально стійкої, цілісної особистості. Це визначає напрям й організацію всього процесу морального виховання.

Моральне виховання, яке виступало стрижневим напрямом виховання дітей та молоді, формувало соціальну й громадську компетентність в умовах тогочасного суспільного розвитку. Фактори, які позначалися на цьому процесі, були різними (загальносуспільні, соціальні, особистісні, суб'єкт-суб'єктні), але головне, що вони поширювали демократичні засади гуманізму. Синтез цих обставин і мав прямий вплив на молоду особистість, на її моральне становлення, індивідуальне, а згодом і колективне, яке орієнтувало на загальносуспільне вдосконалення, прогрес держави загалом. Специфіка процесу морального виховання зумовлена також і його змістом – суспільною мораллю, необхідністю впровадження норм громадської моральної свідомості в індивідуальну свідомість і поведінку кожного школяра. Моральні норми стосуються всіх сторін суспільного і особистого життя людей. З їх допомогою оцінюється і регулюється будь-яка людська діяльність.

Аналіз джерельної бази з проблеми дослідження умовно можна поділити на декілька груп. Першу – складають наукові та науково-популярні дослідження, які опубліковані у вигляді монографій, підручників, брошур, статей у збірниках, енциклопедіях, дисертаційних дослідженнях тощо. Значний допоміжний ресурс містять теоретичні праці морально-виховного контексту.

Другу – статті-першоджерела, які публікувалися на сторінках тогочасних педагогічних періодичних видань і безпосередньо були присвячені проблемам морального виховання дітей і молоді, ставлення їх до людей, суспільства і держави тощо. Автори статей переважно були представниками творчої інтелігенції, фаховими педагогами, громадсько-політичними й культурно-просвітніми діячами, священиками.

Третю – архівні неопубліковані матеріали, які містяться у фондах Державних архівів, що значно розширюють межі пріоритетних питань морально-виховної парадигми, умови й тематичну спрямованість їх змістовного наповнення. До того ж, залучення опрацьованих матеріалів архівних фондів характеризує доцільність і актуальність періодики у світлі ефективного використання творчого потенціалу інтелігенції у конкретних обставинах еволюції освітньо-виховного процесу впродовж досліджуваного періоду.

Четверту групу складають джерела, які хоч і конкретно не присвячені морально-виховним питанням, однак у зальних рисах розкривають дотичні напрями суспільного розвитку регіону в зазначені хронологічні рамки. Зауважимо, що в досить масштабній крайовій історіографії за останні півстоліття особливе місце займають збірники документів, які вперше в науковий обіг ввели значну частину архівних джерел із різноманітних проблем суспільно-політичного й культурно-просвітнього розвитку. Насамперед, це різноманітна діловодна документація культурно-просвітні громадських організацій, політичних партій, крайових урядів, переписка установ тощо. Науково-довідковий апарат документальних збірників сприяє вивченню змісту й форм культурно-просвітньої роботи в напрямі морального виховання регіональної молоді дошкільного та шкільного віку в зазначений період, обґрунтуванню взаємопов'язаних суспільних процесів за допомогою приписів інформаційно-допоміжного характеру.

До цієї групи відносять й мемуарну літературу. Зважаючи на те, що цей вид джерел, хоч і підлягає надзвичайно критичному ставленню до свого змісту через значної міри суб'єктивізм авторського викладу, однак є цінним доповненням процесу вивчення й аналізу різноманітних історичних фактів і орієнтаційних проявів, поглядів безпосередніх учасників досліджуваних явищ. У мемуарах можна віднайти теоретичні аспекти морального виховання, які розкривають ключову тезу досліджуваної проблеми – моральні цінності. З плином історичного часу та мінливістю цивілізаційних епох вони мають неперехідний, постійно діючий характер, зберігають динаміку та наступність моральних засад і вимог. Незалежно від часу двигуном людського розвитку були і залишаються моральні почуття, моральні переконання, моральні відносини, моральна поведінка, моральні ідеали, моральні традиції, моральні норми, моральні принципи, а також фіксовані моральні цінності у вигляді заповідей, канонів, кодексів.

Особливий інтерес у цьому сенсі представляють праці педагогів та психологів минулої доби (Я. Якубсон, А. Дистирвег, Я. Коменський, І. Песталоцці, О. Духнович, К. Ушинський, С. Русова, Я. Щепанський, Я. Корчак, В. Сухомлинський, А. Макаренко, С. Шацький, В. Янів). Незважаючи на широкий спектр розкриття вченими дефініції "моральне виховання", констатуємо про відсутність єдино визначених параметрів у трактуванні самої дефініції та її складових. Більш сучасне осмислення досліджуваної нами дефініції розкрито в працях вітчизняних педагогів і психологів нашої доби (І. Бех, Н. Бібік, А. Бойко, М. Боришевський, Н. Вознюк, С. Карпенчук, М. Савчин, О. Сухомлинська, М. Стельмахович, М. Ярмаченко).

Особливий акцент у формуванні морального виховання автори роблять на роль учительства і сім'ї. Саме вони виховують і формують перші норми і правила, цінності й ідеали моралі ц дітей та молоді, а з іншого – ЗМІ. Визначаючи роль ЗМІ у формуванні моральних орієнтирів, доцільним є аналіз відомих досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У цьому сенсі представляє інтерес історія розвитку педагогічних товариств Закарпаття. Відповідно дане питання привертало увагу таких дослідників, як М. Алмашій, І. Поп, В. Керецман, Н. Керецман і І. Ліхтей, П. Р. Магочій, Б. Качур (у співпраці з П. Стрічаком, М. Талапканичем і В. Химинцем) та ін. Переважно ці матеріали містили загальний огляд епохи й місце в ній фахових громадських організацій, у яких висвітлювались питання морального виховання дітей та молоді.

Так, у працях І. Ліхтей, В. Керецман і Н. Керецман, М. Токар окреслено проблему діяльності педагогічних товариств у системі громадянського суспільства й безпосередньо в середовищі інших громадських організацій. Дослідники – Б. Качур, П. Магочій, М. Талапканич, В. Химинець розкрили роль діяльності педагогічних організацій крізь призму культурно-освітнього розвитку Закарпаття, а М. Алмашій та І. Поп – в енциклопедичному зрізі.

Поряд із цим, варто звернути увагу на те, що проблема безпосереднього впливу педагогічних товариств на процес становлення і розвитку педагогічної періодики у конкретному дослідницькому розрізі практично не вивчалася. Слід виокремити хіба що дослідження І. Добоша, М. Кухти та І. Ліхтея, де зроблено проєкцію на залежність педагогічної преси від організації учительського кадрового загалу, що зосередився в структурах фахових товариств. Ю. Бідзіля у довіднику про періодику Закарпаття подав перелік педагогічної преси [22]. В. Тарасюк вивчав внесок одного з відомих педагогів та культурно-освітніх діячів Закарпаття Августина Волошина у розвиток педагогічної преси. Як свідчать джерела, саме плеяда відомих лідерів педагогічних організацій ініціювала становлення мережі педагогічної періодики й, відповідно, наповнювала її тематично-професійний зміст.

Практичний досвід впливу навчально-виховного процесу та аналіз умов розвитку шкільництва на Закарпатті зосереджено в наукових доробках закарпатських дослідників

О. Бенци [1], Г. Розлуцької [13] та ін.

У змісті нашого дослідження цінне значення має монографічне видання О. Бенци "Громадянське виховання учнівської молоді в спадщині діячів освіти Закарпаття (1919–1939 рр.)". У своїй праці дослідниця аналізує проблеми громадянського виховання закарпатських школярів упродовж 1919–1939 років. Дослідження виконане на основі залучення значної кількості джерел, серед яких і тогочасні періодичні видання (у т.ч. й фахові педагогічні). Авторка дослідила внесок представників педагогічної думки Закарпаття в теорію і практику громадянського виховання учнівської молоді. Одночасно її дослідження розкриває зміст, форми й методи громадянського виховного процесу. Важливо, що О. Бенца подає характеристику наукової проблеми крізь призму суспільно-політичних та соціально-економічних важелів тогочасного розвитку регіону, зосереджуючи також увагу на полікультурних особливостях територіального середовища [1].

Особливо нас зацікавило використання дослідницею низки тематичних матеріалів педагогічних періодичних видань. Численні цитати дають можливість поринути в тогочасні особливості освітньо-виховних обставин у регіоні, відчутти дух епохи тощо. Логічним є акцентування позитивних проявів освітньо-виховного процесу на Закарпатті з урахуванням "інтересів демократії", що виразилося в тому, що "поширення ідеї громадянського виховання було регламентоване чехословацькими освітніми законами та відповідними інструкціями".

Якість змістового наповнення даної монографії значно розширює й контекст нашого дослідження, оскільки, на наше переконання, моральне виховання є однією із важливих складових підготовки молоді до громадянського життя, до готовності проявити свій патріотизм, любов до рідної землі, мови, одноплемінників, а разом із тим і толерантне ставлення до представників різних соціальних, вікових, національних та релігійних груп. На таку думку наштовхують підсумкові роздуми авторки монографії в контексті того, що "у працях педагогів Закарпаття у міжвоєнний період провідне місце займає обґрунтування принципу громадянськості".

Зрозуміло, що зазначене вище дослідження не вичерпало багатоманітність проблем виховного спектра дітей і молоді на Закарпатті у визначений історичний період, однак значною мірою сприяло актуалізації комплексності навчально-виховного процесу в регіоні.

Значний пласт цінної для нашого дослідження інформації міститься у монографії Г. Розлуцької про зміст шкільних підручників як фактора полікультурного виховання молодших школярів на Закарпатті у 1919–1939 роках. Особливо це стосується формату шкільного морального виховання. Дослідниця здійснила скрупульозний аналіз змісту підручкового фонду навчальних закладів, акцентуючи при цьому увагу на проблемах полікультурного виховання школярів, де у тому числі мова йде і про моральне виховання дітей і молоді. Зауважимо, що виховання представників усіх національностей, які проживали на Закарпатті, є традиційною особливістю регіонального розвитку й має якісне продовження на сучасному етапі. Насамперед, авторка подає детальний опис загальнотеоретичних праць та науково-дисертаційних досліджень з досліджуваної проблеми [13].

Для нас важливим є те, що Г. Розлуцька високо оцінює внесок регіональної педагогічної думки у загальноукраїнський контекст теоретичного виховного процесу й фахово підкреслює специфіку полікультурного виховання в українському суспільстві. Вчена констатує, що "у багатьох своїх моментах розроблені закарпатськими педагогами програми морального виховання для учнів початкових та середніх шкіл можуть послужити джерелом полікультурних ідей при розробці виховних планів для сучасних українських навчальних закладів". Загалом, монографія надає нам поживну тематичну інформацію та певною мірою зорієнтовує нас до порівняння морально-виховного змісту підручників і педагогічної періодики. Додамо також, що на сторінках періодики досить

часто рекламувалась шкільна видавнича продукція, подавались рецензії, огляди тощо.

Варто зазначити, що останнім часом увага до дослідження подібної теми неабияк зросла серед вітчизняних науковців, що відображається у захистах дисертацій. Нами використано деякі із них.

Щодо аналізу джерельної бази дослідження, то ми констатуємо, що специфіка обраної теми дає можливість виділити першоджерела, до яких ми віднесли праці авторів у періодичних виданнях, що висвітлюють ключову суть нашої проблеми, а саме проблеми морального виховання дітей і молоді.

Першоджерела, до яких ми віднесли статті та різного роду методичні й інформаційні матеріали про моральне виховання дітей і молоді, є надзвичайно насиченими в регіональній періодиці Закарпаття досліджуваного періоду, насамперед у фахово педагогічній.

Найбільш актуальні питання морального виховання дітей і молоді у тематичних працях у регіональній періодиці досліджуваного періоду піднімали Ф. Агій, А. Волошин, Ю. Гончаренко, Р. Добей, К. Заклинський, Н. Калинов, А. Карабелеш, Й. Коперльос, І. Крайник, О. Маркуш, В. Машкаринець, М. Перейма, Ф. Потушняк, С. Шпонтак, В. Штилиха, А. Шутко. Детальніше про зміст матеріалів ми говоритимемо в процесі розкриття тієї чи іншої проблеми досліджуваної теми, отже обмежимося загальними тенденціями. Усі без винятку автори незалежно від власних культурно-національних, а подекуди й політико-ідеологічних амбіцій, сходилися на думці, що першочерговим завданням батьків і вчителів, вихователів у школі є чітке розуміння їхньої виховної місії по відношенню до дітей і молоді. Спільним був пошук методів та системності морального виховання, а також необхідність популяризації моральних ідеалів у друкованій продукції, у тому числі й у періодичній пресі. Тому ці статті є для нашого дослідження першоджерелами для розуміння феномену морального виховання в згадуваний період. Вони яскраво ілюструють цілий спектр проблеми морального виховання серед молоді генерації та високо підносять роль періодичних видань у змісті національної історії педагогічної думки.

Попри те, що джерельну основу досліджуваної проблеми складають матеріали періодичних видань, варто зазначити, що певна інформація міститься й у фондах ДАЗО. Поміщені тут на збереження матеріали складають другу джерельну базу нашого дослідження. Переважно вони стосуються організаційно-фінансової складової функціонування часописів та листування керівництва редакцій видань з авторами щодо змістовного наповнення періодичних шпальт. Опрацьовані архівні аркуші свідчать, що насамперед їх цікавила проблема морально-виховного змісту. Слід зазначити, що дане питання актуалізувалося не тільки фахово-педагогічними, а й релігійними новинками, незалежними та партійними періодичними виданнями. Члени редакційних колегій більш мотивовано підходили до вирішення численних буденних питань життєдіяльності періодичних часописів.

Зокрема, документальну базу нашого дослідження складають матеріали фондів Державного архіву Закарпатської області. Так, при вивченні проблеми ми використали Фонд 28 "Реферат освіти Підкарпатської Русі в Ужгороді", який інформує про постійну підтримку діяльності різних періодичних видань, листування з приводу їх змісту, формування редколегій, а також фінансові проблеми.

Одна із справ цього фонду документально підтверджує не тільки факт передплати для шкіл часописів і підручників, а й констатує, що "молодь самотужки закупила номери". Цей факт, на наш погляд, свідчить про неабияку зацікавленість молоді тематикою періодичних видань, які мали значний пізнавальний та повчальний характер.

В іншій справі цього ж фонду знаходимо інформацію про листування з типографіями щодо передплати для шкіл журналу "Наша школа" у 1930–1935 роках.

До справи пропаганди виховної діяльності творчої інтелігенції у напрямі підняття

загального культурного рівня нової генерації закарпатців була залучена й урядова система, яка опікувалася наданням фінансової допомоги для видавництва газети "Учитель", що друкувала цілий цикл статей на подібну тематику, про що свідчать оглядові архівні матеріали "Листа Политического Реферату Гражданской Управы Подкарпатской Руси...".

Архівні джерела свідчать про дуже скрутний фінансовий стан закладів освіти і культури. Фінансової допомоги потребували не тільки товариства, а й окремі періодичні видання. Так, до прикладу, у скрутному становищі опинилася й редакція журналу "Юный друг". Цей факт підтверджують матеріали документів справи 1000 під назвою "Прохання Ужгородського товариства "Школьная Помощь" про надання фінансової допомоги для видавництва журналу "Юний друг" та листування з цього питання...": "Согласно §2 своего устава общество "Школьная Помощь" уже несколько лет издает на свои средства книги местных авторов и журнал для юношества "Юный друг" / 2 год издания.

Оплата труда лучших авторов, большое количество иллюстраций, бумага, печатаніе и прочие расходы приносят большой дефицит Обществу. Указанныя обстоятельства заставляют просить Земский выборъ Подкарпаторусского края не отказать въ субсидии на культурно-просветительские цели Общества". Збережені аркуші цієї справи говорять про позитивне вирішення урядом фінансових складностей періодичного видання.

У фондах ДАЗО зберігається й справа "Фінансові звіти Севлюшського, Хустського і Свалявського шкільних інспекторатів за виписку газет і журналів для молоді, зміст якої дотично наблизений до дослідження обраної нами наукової проблеми.

Необхідні для використання в даному дослідженні й справи Фонду 50 "Русское культурно-просветительное общество имени А. В. Духновича в Ужгороде", де містяться цінні матеріали 1924–1935 років. Найбільшу зацікавленість викликали документи опису 1, справи 13 "Переписка с обществом "Школьная Помощь", Цивильной Управой и другими по вопросу оказания финансовой помощи эмигрантам". Аркуші справи розповідають про місце так званої "культурницької" еміграції в розвитку освіти на Закарпатті після 1919 року, а також їх залучення до просвітницько-виховної роботи, у тому числі, й на ниві пресової пропаганди.

Тут також міститься звіт про діяльність "Русской народной библиотеки", яка відіграла значну роль у поширенні виховних цінностей серед місцевої молоді. Історія формування бібліотечних фондів свідчить і про процес їх наповнення "дитячою літературою та журналами" з морально-позитивними іміджевими матеріалами.

Справа 9 цього ж архівного фонду розкриває таємницю листування керівництва Общества ім. О. Духновича з головою Чехословацького сенату й Учительським товариством Підкарпатської Русі з приводу аналізу підручникових матеріалів, морально-виховний зміст яких пропонується популяризувати і в пресі.

Про тісний контакт педагогічного загалу в напрямі визначення головних морально-виховних орієнтирів тогочасності говорять документи справи 23 "Переписка с Земским Урядом редакции журнала "Народная школа" по вопросу деятельности Учительского товарищества".

Фонд 78 "Севлюшський окружний шкільний інспекторат, м. Севлюш" містить матеріали про передплату журналу "Наша школа" з переліком тематичних рубрик, де місце відведено й моральному вихованню вдома та школі загалом, а також умовам духовно-релігійного впливу на навчання й виховання, зокрема .

У Фонді 1039 "Учительське товариство Підкарпатської Русі" щодо інформації про актуальність виховного процесу й популяризацію серед молоді генерації морально-виховних цінностей знаходимо підтвердження у справі "Списки членов УТПР – подписчиков журнала "Народная школа", письма в редакцию журнала, приглашения на заседание комитета по борьбе за мир". З-поміж іншого тут міститься лист із закликом до читачів активно співпрацювати з редакцією у плані поширення виховних ідеалів, а також

про надсилання номерів журналів, передусім, для членів педагогічного товариства, а особливо для тих, хто "платить членські взноси". Подібну інформацію стосовно новоприйнятих членів фахової громадської організації знаходимо й у змісті інших листів.

Чимало архівних справ торкаються проблеми фінансового стану часописів, які працювали на освітньо-виховній ниві. Це, зокрема, "Лист Президіума УТПР в Мукачево ... про виділення субсидій для журналу "Народная школа" та інші [123, арк. 18]. В одному із подібних звернень Василь Шпеник, лідер товариства (Учительское Товарищество Подкарпатской Руси), член редколегії педагогічного часопису та автор численних матеріалів про виховання дітей і молоді, пише: "Наше сословно-культурное общество для углубления фаховыхъ учительскихъ знаній издаеть фаховый журналъ "Народная школа". Издание 10 чисель этого журнала стоит 13.177.45 крон.

Наше общество в матеріальному отношеніи находится в бедном положеніи, якъ всі подобныя общества. Члены взносы не платяты исправно. Общество обращается къ Земскому Выбору уделить субсидію".

Ці слова ми навели для ілюстрації тогочасної нагальності й переживань педагогічного загалу з приводу можливості безперервного виходу з друку так необхідного для освітньо-виховного простору краю періодичного видання.

З протоколу засідання управи ще одного педагогічного товариства Закарпаття "Шкільної мати русинов" Чехословацької Республіки від 18 листопада 1931 року дізнаємось, що один із відомих педагогів тогочасності Августин Волошин пропонував провести для молоді виховні вечірки на День святого Миколая і Новий Рік, відповідно, розрекламувавши ці акції у періодичних виданнях [9].

Більш цінним для використання в нашому дослідженні є зміст протоколу "звичайних загальних зборів товариства шкільна матка русинов" ЧСР, котрі відбулися 23.V.1931 р. в залі засідань Народного Дому в Ужгороді", де крім іншого пройшло обговорення змін до статуту товариства. Учасники дискусії, серед яких були відомі культурно-просвітні діячі, педагоги Павло Яцко, Франц Агій та інші, виступили з різкою критикою урядової політики, яка потурає "словакізації й мадяризації" молоді, що веде до "винародовлення руських дітей" [там само]. На ці слова П. Яцка згаданий Ф. Агій відреагував проханням до вчителів "звертатися за інформацією" до товариства за роз'ясненням з приводу роботи з молоддю в належному дусі. Присутній на засіданні Юліан Ревай запропонував активніше проводити пропагандистську діяльність, поширюючи "лістівки для дітей і батьків", ведучи роз'яснювальну роботу на шпальтах педагогічної періодики [там само].

Подібні думки, які досить часто лунали зі сторінок періодики, знаходимо й у листі-відповіді лідера "Шкільної мати русинов" ЧСР Михайла Брацайка вчителю Гендеру, який емоційно переживає за долю молодішої генерації закарпатців: "Ми лише боронити хочемо и розвивати наші школи та задержати наші школи и нашу молодеж для свого народу и не дати им пропасти" [там само].

У Фонді 1040 "Товариство "Шкільна матка русинов" Чехословацької республіки, м. Ужгород" серед різноманітної документації заслуговує на увагу матеріал про форми роботи природничо-виховної секції "Подкарпаторуського Народопроевітительного Союза" – громадської організації, яка виступала штучним об'єднавчим центром усіх діючих в Підкарпатській Русі культурно-просвітницьких товариств [11].

Загалом під різними інвентарними номерами тут зберігаються не тільки довідкові матеріали з розвитку крайової періодики, а й рукописи статей багатьох авторів на освітньо-виховну проблематику, у тому числі й на морально-просвітницьку.

Джерельну базу дисертаційної роботи доповнюють і опубліковані документи, які формують третю групу джерел. Вона розкриває дотичні проблеми розвитку освітньо-виховного комплексу на Закарпатті. Насамперед, вони дають можливість прослідкувати тенденції державної політики у напрямі культурно-просвітницького життя регіону, а також сприяють осмисленню головних стандартів підходу владних інститутів до проблем

освіти й виховання місцевих жителів.

Радянська історіографія свого часу поповнилася цілою низкою опублікованих архівних документів, які все ж мали суб'єктивний вибірковий характер. З'явилися спеціальні книжкові видання "Шляхом Жовтня" (інтерпеляції-промови депутатів чехословацького парламенту від Закарпаття), збірники документів "Документи розповідають", "Документи свідчать", "Таємне стає явним", а також багатотомник під назвою "Шляхом Жовтня" (5 томів). Значну увагу в їх змісті було приділено висвітленню окремих аспектів суспільної життєдіяльності закарпатців крізь призму прорадянської чи прокомуністичної ідеології. Ключову роль упорядники подібних збірників документів відводили комуністичним активістам, їхній діяльності, співпраці з профспілками, місцевим населенням. Однак, варто зазначити, що деякі документи містять цікаву інформацію, яка стосується не тільки загальноосвітнього спектра розвитку краю, а й конкретно предмета нашого дослідження. Ми спробували об'єктивно підійти до аналізу опублікованих у 1950–1980 роках документів, і їх зіставлення з іншими даними дає можливість стверджувати про тенденційне й однобоке висвітлення джерел досліджуваного періоду. Варто підкреслити, що підбір і публікація архівних документів у радянську добу охопили переважно міжвоєнний період Закарпаття.

У 1959 році побачив світ збірник промов та інтерпеляцій депутатів-комуністів у чехословацькому парламенті про Закарпатську Україну впродовж 1921–1938 років. І хоча вибірка документів була ідеологічно обґрунтована з точки зору тогочасної комуністичної пропаганди, автори не обійшли своєю увагою педагогічну та іншу періодику, зокрема, молодіжного спрямування. Так, в "Інтерпеляції групи депутатів-комуністів до уряду про переслідування властями молоді на Словаччині і Закарпатській Україні" від 2 липня 1924 року (№ 12) йшлося про критику соціальної та освітньої політики чехословацького уряду стосовно крайової молоді, а саме про хибності тенденцій її виховання.

Наступний документ даного збірника (№ 29), який привернув нашу увагу, присвячений проблемі цензури у пресі, зокрема комуністичній, а також так звичній у ті часи "конфіскації" газетних шпальт чи "вибілення" окремих термінів, цілих речень, абзаців і навіть статей, які не вписувалися у формат належного виховання громадянина Чехословаччини і мали загрозливий характер для державного устрою. Із матеріалу видно, що цензура безвідмовно реагувала на прояви захисту національної гідності представниками національних меншин, а особливо українців, визнання яких офіційно довгий час владою гальмувалося. Такі ж матеріали знаходимо й у документах під номерами 55 та 65. Подібну інформацію зафіксував і документ під № 45, який стосується протесту проти цензури у пресі та переслідувань членів редакційних колегій, авторів статей та ін.

Наближеними до нашої досліджуваної проблеми є матеріали документів під № 54, 103, 125 і 133, в яких подані відгуки депутатів чехословацького парламенту від Закарпаття у 1929–1937 роках на реакцію влади щодо забезпечення культурно-освітніх прав закарпатської молоді. Зокрема, в інтерпеляції від 15 квітня 1929 року описуються факти, які яскраво характеризують владну політику на Закарпатті у напрямі "національного обману, денационалізації". 9 листопада 1936 року група депутатів звернулася до міністра шкільництва з приводу загрозливих тенденцій чехізації шкільної молоді Закарпаття, що становило загрозу й виховному процесу.

Документ, який стосується протесту з приводу заборони діяльності "Товариства освіти трудящих", вказує про намагання його членів "проводити культосвітню роботу серед міських та сільських" верств населення, у тому числі дітей і молоді. Така політика, на думку автора (П. Терека), шкодить можливості належним чином виховувати молодь у демократичній державі.

Незважаючи на те, що ці та інші матеріали є достатньою мірою заполітизованими, вони все ж подають певну інформацію про тогочасні умови культурно-просвітнього та

освітньо-виховного розвитку, наводять на думку, що правляча влада обережно ставилася до регіонального освітньо-виховного простору, не забуваючи, проте, маніпулювати національним питанням.

Багатотомний збірник документів "Шляхом Жовтня" також містить цікаву інформацію про виховний процес дітей і молоді на Закарпатті. Документи переважно концентрують увагу на тих проблемах, які перебували в полі зору комуністичного руху. Так, у другому томі видання у "Звіті Центрального Комітету Комуністичної Спілки молоді Чехословаччини... за 1923–1924 рр." вказано, що "між партією і молоддю нема найкращого контакту, що партія занедбує питання про молодь" тощо. Даний факт може бути нами використаний для вивчення й аналізу питання про характер морально-виховного процесу та політичної соціалізації молоді. Також наголошується на "недостатній кількості виховної роботи".

Про реакцію чехословацької влади на прояви морального виховання дітей і молоді в контексті поширення політичної культури дізнаємось із "Повідомлення Іршавського окружного управління Мукачівському жупанському управлінню про роботу комуністів серед молоді" від 22 січня 1926 року. Зокрема, тут зазначено, що "наше управління довідалось, що в секретаріаті комуністичної партії в Іршаві збираються діти, багато учнів і їх навчають співати комуністичний гімн та інших комуністичних пісень і навчають їх в комуністичному дусі... і так вони виховуються від ранньої молодості в опозиції до державного й соціального устрою і прищеплюють їм революційні ідеї. Наслідки цього виховання виявляються і в тутешній сільській школі, де принаймні учні IV класу цієї школи відвідують регулярно комуністичний секретаріат, і прищиплювані їм бунтівницькі теорії мають вплив на їх моральну поведінку в школі". Це означає, що подібні заходи постійно перебували у полі зору відповідних державних інстанцій, і вказує на особливу увагу до дитячої свідомості й культури.

Дану тезу підтверджує і "Донесення Мукачівського поліцейського комісаріату Мукачівському жупанському управлінню про виховну роботу комуністів серед дітей" (7 серпня 1926 р.). Його зміст говорить про активність комуністів у питанні морального виховання молоді, для чого здійснювалися різнопланові заходи. Текст цього листа описує методи впливу на "дитячий рух".

Документальний збірник містить і статті комуністичної періодичної преси, в яких значна увага приділяється вихованню молоді. Так, у матеріалі "Карпатської правди" від 1 квітня 1926 року говориться, що "кожний, хто є в нашій організації, мусить поучувати і освідомлювати других хлопців і дівочок".

Важливу інформацію для нашого дисертаційного дослідження ми почерпнули й із збірника "Документи свідчать", друге й доповнене видання якого побачило світ у 1985 році. Це продовження попереднього збірника "Таємне стає явним". Хронологічно зміст книжки "Документи свідчать" охоплює і необхідний для нашого дослідження період. Оpubлікована вибірка документів зосереджує увагу на церковно-релігійному житті Закарпаття, відносинах церкви й держави, а також містить цікаві факти із культурно-освітнього розвитку регіону. Тенденційність видання залишилася незмінною, оскільки виражала дух того часу в боротьбі за викриття "антинародної діяльності церковників на Закарпатті". Збірник нас зацікавив і як джерело осмислення загальної картини культурно-освітнього й виховного розвитку закарпатців, і як свідчення виховного впливу періодики на місцеву молоду генерацію, зокрема в контексті моральних аспектів виховання.

У документі "Лист міністерського радника наджупану Ужанської жупи про фінансування попівської волошинської газети "Наука"..." від 12 липня 1909 року настійливо рекомендується "зобов'язати редактора бути проповідником ідей, що служать інтересам угорської держави, щоб в цих інтересах відрізняв вирази "народ" і "народність" так, щоб у текстах політичного характеру вживав "наш угорський народ". А в текстах суспільного характеру – "наша угорська народність". Цей документ дочехословацької

доби наводить на думку про значний контроль держави над проявами виховання й підпорядкування його принципів титульній нації.

Під № 64 у даному збірнику документів вміщена стаття з газети "Карпато-русскій вестник" про непорозуміння й навіть ворожнечу між духовенством і вчителями, що не тільки на політичній арені, а й у власних сферах діяльності конкурували за вплив на місцеву молодь.

Про проблеми морального виховання дітей і молоді нам засвідчує й документ від 29 травня 1937 року, в якому йдеться про лист священника єпископу з описом зневажливого ставлення молоді до релігії: "мои верники не то, что холодно, но просто враждебно относятся к святой вере, церкви и духовнику, особенно же младша генерация. Видячи то, что особенно молодежь не только наслідком коммунистических агитаций, но тоже "из невежества" не ходит в церков, не споведается и т.д. ..." [13]. Наведені й інші антиморальні дії місцевої молоді, які засвідчують морально-духовну кризу того часу й пошук виходу з такої ситуації.

І хоча цей збірник документів за змістом є прикладом радянської ідеологічної антирелігійної істерії, деякі документи дають можливість проаналізувати критерії народної моралі, народного виховання в контексті розвитку морально-духовної освіти. Вони також вказують на особливості дисципліни молоді як в школі, так і поза нею, в родинному середовищі.

Висновки. Сказане вище дає підстави зробити висновок про непересічну роль морального виховання та його значущий вплив на розвиток дітей та молоді, засобами педагогічної періодики в 1919–1937 р.р. У цьому часовому діапазоні матеріали ДАЗО та педагогічної періодики слугували величезним виховним ресурсом, оскільки про мораль та моральні цінності висвітлювалися не тільки педагогами, священниками, службовцями, а й урядовцями у напрямі виховання молоді на теренах міжвоєнного Закарпаття. Їх настанови є актуальними й для нашої доби. Відповідно, перспективами подальших наших розвідок буде імплікація архівних матеріалів з проблеми дослідження в контекст сучасного освітнього та виховного середовища школи та сім'ї.

Використана література :

1. *Бенца О.* Громадянське виховання учнівської молоді в спадщині діячів освіти Закарпаття (1919–1939 рр.) : монографія / Оксана Бенца. – Дрогобич : Коло, 2004. – 232 с.
2. *Гончаренко Ю.* О важности морального воспитания / Юрко Гончаренко // Учитель. – 1932. – новембер. – № 9. – С. 263-267.
3. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 28. Реферат просвещения Подкарпатской Руси, г. Ужгород. Оп. 3. Спр. 217. Переписка з товариством "Школьная Помощь" про звільнення будинків від часних жильців для шкільних цілей. 1922–1924.
4. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 28. Реферат просвещения Подкарпатской Руси, г. Ужгород. Оп. 3. Спр. 1000. Прохання Ужгородського товариства "Школьная Помощь" про надання фінансової допомоги для видавництва журналу "Юний друг" та переписка в цьому питанні. 1930–1932.
5. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 28. Реферат просвещения Подкарпатской Руси, г. Ужгород. Оп. 3. Спр. 1024. Прохання спілки "Шкільна матка русинів в Чехословацькій республіці" про надання їй фінансової допомоги та переписка в цьому питанні. 1930–1935.
6. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 50. Правление "Культурно-просветительного общества им. Духновича", г. Ужгород. Оп. 1. Русское Культурно-просветительское общество им. Духновича в Ужгороде. 1919–1943. Спр. 13. Переписка с обществом "Школьная Помощь", Цивильной управой и другими об указании помощи финансами эмигрантам. Отчет о деятельности Русской народной библиотеки за 1932 год. 25 февраля 1927 – 5 сентября 1935. – 180 арк.
7. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 72. Правление культурно-просветительного общества "Просвита", гор. Ужгород (1922–1939). Оп. 1. Филиал Культурно-просветительного общества "Просвита" в Мукачево. Спр. 1. Переписка с Цивильной управой, Народопросветительным Советом Ужгородского округа и другими по вопросу деятельности общества "Просвита". Уставы протокольных собраний, отчеты в работе читателей общества "Просвита". 12 сентября 1922 – 8 марта 1933. – 109 арк.

8. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 78. Севлюшский окружной школьный инспекторат, г. Севлюш Подкарпатской Руси. Оп. 4. Спр. 36. Циркуляр Шкільного відділу про навчання релігії в школах. – 1921
9. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 1039. Учительське товариство Подкарпатской Руси, г. Ужгород. Оп. 1, Спр. 3. Прошение краевому комитету субсидии на издание журнала "Народная школа". 10.03.1937 – 10.10.1938. – на 3 арк.
10. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 1040. Товариство "Шкільна матка русинов" Чехословацької республіки в Ужгороді, м. Ужгород. 1926–1938 рр. Оп. 1. Спр. 1 Протоколи зборів і засідань товариства. 16 серпня 1926 – 15 жовтня 1933 рр. – на 35 арк.
11. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 1040. Товариство "Шкільна матка русинов" Чехословацької республіки в Ужгороді, м. Ужгород. 1926 – 1938 рр. Оп. 1, Спр. 7. Повідомлення членам товариства про їх обрання на виборні посади, листування з учителем Гендером про його відмову стати членом кураторії товариства з міркувань певних суперечок. 18.04.1927 – 9.08.1927. – на 5 арк.
12. Десять заповедей учителя // Учитель. – 1923. – № 3. – 30 марта. – С. 64.
13. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919–1939 рр.) : монографія / Г. М. Розлуцька. – Дрогобич : Коло, 2005. – 282 с.
14. Тарасюк В. Августин Волошин про суспільне значення патріотичного виховання молоді (на матеріалі публікацій автора в пресі) / Володимир Тарасюк // Carpatica–Карпатика. – Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003. – Вип. 23 : Актуальні проблеми історії та етнології. – С. 42-46.

References :

1. Bentsa O. Hromadianske vykhovannia uchnivskoi molodi v spadshchyni diiachiv osvity Zakarpattia (1919–1939 rr.) : monohrafiia / Oksana Bentsa. – Drohobych : Kolo, 2004. – 232 s.
2. Гончаренко Ю. О важности морального воспитания / Юрко Гончаренко // Учитель. – 1932. – новембер. – № 9. – С. 263-267.
3. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 28. Referat prosveshcheniia Podkarpatskoi Rusy, h. Uzhhorod. Op. 3. Spr. 217. Perepyska z tovarystvom "Shkolnaia Pomoshch" pro zvilnennia budynkiv vid chasnykh zhylytsiv dlia shkilnykh tsilei. 1922–1924.
4. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 28. Referat prosveshcheniia Podkarpatskoi Rusy, h. Uzhhorod. Op. 3. Spr. 1000. Prokhannia Uzhhorodskoho tovarystva "Shkolnaia Pomoshch" pro nadannia finansovoi dopomohy dlia vydavnytstva zhurnaln "lunyi druh" ta perepyska v tsomu pytanni. 1930–1932.
5. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 28. Referat prosveshcheniia Podkarpatskoi Rusy, h. Uzhhorod. Op. 3. Spr. 1024. Prokhannia spilky "Shkilna matka rusyniv v Chekhoslovatskii respublitsi" pro nadannia yii finansovoi dopomohy ta perepyska v tsomu pytanni. 1930–1935.
6. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 50. Pravleniye "Kulturno-prosvyitelnoho obshchestva ym. Dukhnovycha", h. Uzhhorod. Op. 1. Russkoe Kulturno-prosvyitel'skoe obshchestvo ym. Dukhnovycha v Uzhhorode. 1919–1943. Spr. 13. Perepyska s obshchestvom "Shkolnaia Pomoshch", Tsyvylnoi upravoi y druhyim ob ukazanyu pomoshchy fynansamy emmyhrantam. Otchet o deiatelnosti Russkoi narodnoi byblyoteki za 1932 hod. 25 fevralia 1927 – 5 sentiabria 1935. – 180 ark.
7. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 72. Pravleniye kulturno-prosvyitelnoho obshchestva "Prosvyta", hor. Uzhhorod (1922–1939). Op. 1. Fylyal Kulturno-prosvyitelnoho obshchestva "Prosvyta" v Mukacheve. Spr. 1. Perepyska s Tsyvylnoi upravoi, Narodoprosvyitel'nyim Sovetom Uzhhorodskoho okruha y druhyim po voprosu deiatelnosti obshchestva "Prosvyta". Ustavы protokolnykh sobraniy, otchetы v rabote chytatelei obshchestva "Prosvyta". 12 sentiabria 1922 – 8 marta 1933. – 109 ark.
8. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 78. Sevliushskiy okruzhnoi shkolnyi ynspektorat, h. Sevliush Podkarpatskoi Rusy. Op. 4. Spr. 36. Tsyrkuliar Shkilnoho viddilu pro navchannia relihii v shkolakh. – 1921
9. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 1039. Uchytelske tovarystvo Podkarpatskoi Rusy, h. Uzhhorod. Op. 1, Spr. 3. Prosheniye kraevomu komitetu subsidyy na yzdaniye zhurnaln "Narodnaia shkola". 10.03.1937 – 10.10.1938. – na 3 ark.
10. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 1040. Tovarystvo "Shkilna matka rusynov" Chekhoslovatskoi respubliky v Uzhhorode, m. Uzhhorod. 1926–1938 rr. Op. 1. Spr. 1 Protokoly zboriv i zasidan tovarystva. 16 serpnia 1926 – 15 zhovtnia 1933 rr. – na 35 ark.
11. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO). F. 1040. Tovarystvo "Shkilna matka rusynov" Chekhoslovatskoi respubliky v Uzhhorode, m. Uzhhorod. 1926 – 1938 rr. Op. 1, Spr. 7. Povidomlennia chlenam tovarystva pro yikh obrannia na vyborni posady, lystuvannia z uchytel'em Henderom pro yoho vidmovu staty chlenom kuratorii tovarystva z mirkuvan pevnykh superechok. 18.04.1927 – 9.08.1927. – na 5 ark.
12. Desyat zapovedey uchitelya // Uchitel. – 1923. – № 3. – 30 marta. – S. 64.

13. Rozlutska H. M. Zmist shkilnykh pidruchnykiv yak faktor polikulturnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv u Zakarpatti (1919–1939 rr.) : monohrafiia / H. M. Rozlutska. – Drohobych : Kolo, 2005. – 282 s.
14. Tarasiuk V. Avhustyn Voloshyn pro suspilne znachennia patriotychnoho vykhovannia molodi (na materialii publikatsii avtora v presi) / Volodymyr Tarasiuk // Carpatisa-Karpatyka. – Uzhhorod : Vyd-vo UzhNU, 2003. – Vyp. 23 : Aktualni problemy istorii ta etnologii. – S. 42-46.

Ваколя З. М. Дефиниции "мораль" и "моральное воспитание" в педагогических периодических изданиях прошлого века.

В статье на основе теоретического анализа психолого-педагогической литературы и архивных документов определены смысловая нагрузка дефиниций мораль и нравственное воспитание детей и молодежи. Акцентируется на роли педагогических изданий прошлого века, в которых освещались вопросы нравственного воспитания детей и молодежи, формирование у них нравственных норм, ценностей и как основы общего нравственного развития личности.

Ключевые слова: мораль, нравственное воспитание, моральные ценности, дети и молодежь, педагогические периодические издания.

Vakolya Z. M. Definicii "moral" and "moral education" in the pedagogical magazines of the last century.

Articles on the basis of theoretical analysis of psychological and pedagogical literature and archival documents determine the content load of definitions morality and moral education of children and young people. The article highlights the role of pedagogical editions of the last century, which covered issues of moral education of children and young people, the formation of moral norms, values and as the basis for the general moral development of a growing personality.

Keywords: moral, moral education, moral values, children and youth, pedagogical periodicals.

УДК 378.011.3-051:62/69]:004

Галаган І. М.

**ФАХОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ЗАОЧНИКІВ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ**

У статті висвітлено сутність основних понять і компонентів технологій електронного навчання. Проаналізовано різні погляди вчених щодо поняття "електронне навчання". Наведено теоретичне обґрунтування необхідності впровадження технологій електронного навчання у процес фахової підготовки студентів заочної форми навчання. Розглянуто зміст і можливості технологій електронного навчання для реалізації процесу фахової підготовки студентів-заочників.

Ключові слова: електронне навчання, фахова підготовка, змішане навчання, навчання фахових дисциплін, студент-заочник.

Сьогодні, на рівні світової освітньої спільноти, поряд з тенденціями глобалізації та стандартизації, визначилися основні напрямки вдосконалення освітніх процесів вищої школи – інформатизація і персоніфікація. Тому одним з найважливіших завдань вищих навчальних закладів (ВНЗ) в умовах інформаційного суспільства є розвиток соціальних і професійних здібностей студентів, індивідуалізація процесу навчання.

Задоволення цих запитів можливо за умови перегляду концепцій, цілей, змісту, організаційних форм і методів навчання. Зокрема, професійна підготовка студентів заочною формою навчання має потенціал до вирішення цих завдань. В наш час дана форма навчання затребувана, і з кожним роком чисельність студентів збільшується.

Однією з визначальних рис сучасної вищої освіти є інтенсивне використання в процесі фахової підготовки інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують ефективно здобування і передавання знань, вільний доступ до освітніх ресурсів, перехід